

ДІЯЛЬНІСНИЙ АСПЕКТ ПРОЦЕСУ НАВЧАННЯ

Постановка проблеми у загальному вигляді... Умови життя, що змінюються, демократизація суспільства, з одного боку, та конкуренція, становлення ринкових відносин – з іншого, висунули нові вимоги до формування людини, фахівця, громадянина. Особистісне ставлення, а не пасивне виконання, визначає новий погляд на освіту, виховання і розвиток особистості, висуває феномен діяльності людини на одне з перших місць у промисловому і соціальному житті суспільства, в освіті та культурі.

З діяльністю пов'язано виконання соціального замовлення освіти, спрямованого на задоволення потреби суспільства у підготовці підростаючого покоління до праці і соціального життя, в передачі йому накопиченого соціального досвіду.

У діяльності розвивається психіка людини, формується її здібності та особистісні якості. В ній же реалізуються суб'єктні функції освіти: розвиваються сутнісні сили і здібності людини; проявляються ініціатива і відповідальність; підсилюються можливості для особистісно-професійного зростання, самовизначення, самореалізації, саморозвитку. Діяльнісний підхід до організації навчальної роботи виступає в якості загальної концептуальної основи удосконалення освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми... Розвиток даного підходу можна простежити в дослідженнях діяльності учня, учителя, їх взаємодії (Ю.К. Бабанський, М.О. Данилов, В.І. Загвязинський, В.В. Краєвський, І.Я. Лернер, М.М. Скаткін, Т.І. Шамова, Г.І. Щукіна та ін.). У зв'язку з постановкою методологічної задачі – розробити основи програмованого, а пізніше проблемного навчання і оптимізації навчального процесу – цей підхід став набувати самостійного, цілеспрямованого характеру (М.І. Махмутов, А.М. Матюшкін, Т.В. Кудрявцев, І.Я. Лернер, П.І. Підкасистий та ін.). Аналіз показує, що в педагогіці діяльнісний підхід знайшов своє вираження в формі принципу і методу аналізу структури навчальної діяльності учня і учителя в процесі навчання.

Формулювання цілей статті... Мета статті – проаналізувати підходи до структури діяльності, з'ясувати своєрідність діяльнісного підходу до навчання учнів.

Виклад основного матеріалу дослідження... Загальну теорію діяльності в психології вперше розроблено С.Л. Рубінштейном. Автор зазначав: «Специфічна особливість людської діяльності полягає у тому, що це свідомо і цілеспрямована діяльність. У ній і кризь неї людина реалізує свої цілі, об'єктивуючи задуми та ідеї в перетворюваній нею діяльності. Значення діяльності в тому перш за все і полягає, що в ній і через неї встановлюється дієвий зв'язок між людиною і світом, завдяки якому буття виступає як реальна єдність і взаємопроникнення суб'єкта і об'єкта» [6, с. 536].

Виділяють три основних напрями розвитку діяльнісного підходу: 1) виявлення структурної одиниці процесу навчання, його «клітинки» (елементу); 2) опис структури такої одиниці в початковій діяльності вчителя й учнів; 3) використання одиниці діяльності для опису й організації процесу навчання.

Серед різних видів людської діяльності виділяється пізнавальна діяльність, у процесі якої встановлюється і перетворюється досвід, накопичений людством і окремо людиною, тобто діяльність, пов'язана з процесом учіння. З метою характеристики діяльності учня застосовують поняття «пізнавальна діяльність», «навчальна діяльність», «учіння». При аналізі психолого-педагогічних досліджень М.Н. Алексєєва, Г.І. Щукіної та ін. серед багатьох видів тлумачень діяльності учня можна виділити два основних – це пізнавальна діяльність (учіння) і навчальна діяльність.

Навчальна діяльність розглядається як вид пізнавальної діяльності, пряма мета якої – оволодіння учнями знаннями, уміннями, навичками, в результаті чого відбуваються зміни в самому учневі, в його розвитку.

Поняття «навчальна діяльність» більш широке, ніж поняття навчально-пізнавальна діяльність, оскільки в процесі навчання застосовуються дії не лише пізнавального, але й тренувального характеру. Поняття «пізнавальна діяльність» ширше за два попередніх, бо пізнання здійснюється не тільки з метою навчання, а й для відкриття нового в науці [1, с. 5].

При всій різноманітності видів діяльності в кожному з них виділяються загальні структурні компоненти. О.М. Леонтьєв показав, що «складовими» людської діяльності є здійснювані людиною дії, де дії – це процеси, підпорядковані свідомим цілям. Кожна дія складається з операцій, що безпосередньої залежать від умов досягнення мети. У свою чергу той чи інший вид діяльності співвідноситься з мотивом, що її спонукає і пов'язаний із задоволенням певної потреби [4]. Виокремлені О.М. Леонтьєвим «одиниці» людської діяльності утворюють її макроструктуру. Доречну схему макроструктури (рис. 1) запропонував В.І. Крупич [3].

Причиною діяльності суб'єкта є потреби, однак «вони спроможні виконати цю функцію лише за умови, що вони є предметними» [3], тобто наповнені конкретним змістом, який береться з навколишнього світу. Розвиток потреб відбувається у формі заміни їх предметного змісту. Макроструктура діяльності є рухливою. В процесі

розвитку особистості та ускладнення діяльності її структура може змінюватись. Керування процесом навчання через відпрацювання макроструктури діяльності учнів становить сутність діяльнісного підходу в дидактичних і методичних дослідженнях.

Діяльнісний підхід до процесу навчання вимагає аналізу його як цілісної системи, як реального процесу розв'язання завдань, що стоять перед людиною, яка є суб'єктом своєї діяльності. Діяльність як система включає в себе елементи (предметні та операційні) й у формі психічного, й у формі непсихічного. Вона неможлива як без пізнавальних, так і без емоційно-вольових компонентів.

На психологічному рівні діяльність – це одиниця життя, опосередкована психічним відображенням, реальна функція якого полягає в тому, що вона орієнтує суб'єкта у предметному світі. Звідси випливає, що важливими характеристиками діяльності є її предметність (спрямованість на якийсь матеріальний або ідеальний об'єкт) і суб'єктність (виконується конкретною людиною).

Діяльність суб'єкта завжди відповідає якійсь його потребі і спрямована на предмет, здатний задовольнити цю потребу. Предмет спонукає і спрямовує діяльність суб'єкта. У силу такого розуміння діяльності, учіння лише тоді можна вважати власне діяльністю, коли воно задовольняє пізнавальну потребу. Знання, на оволодіння якими спрямоване учіння, виступають у даному випадку мотивом, в якому знаходить своє предметне втілення пізнавальна потреба учня. Вони одночасно виступають і як мета цієї діяльності. Якщо такої потреби в учня немає, то він або не буде вчитися, або буде вчитися заради задоволення якоїсь іншої потреби. В останньому випадку учіння вже не є діяльністю, оскільки оволодіння знаннями само по собі не призводить до задоволення потреби суб'єкта, а служить лише проміжною метою. У цьому випадку учіння є дією, яка реалізує іншу діяльність: знання, будучи метою дії, не виконують функцію мотиву, тому що процес навчання спонукається не ним, а тим, заради чого учень вчиться, що призводить до задоволення потреби, що стоїть за цим.

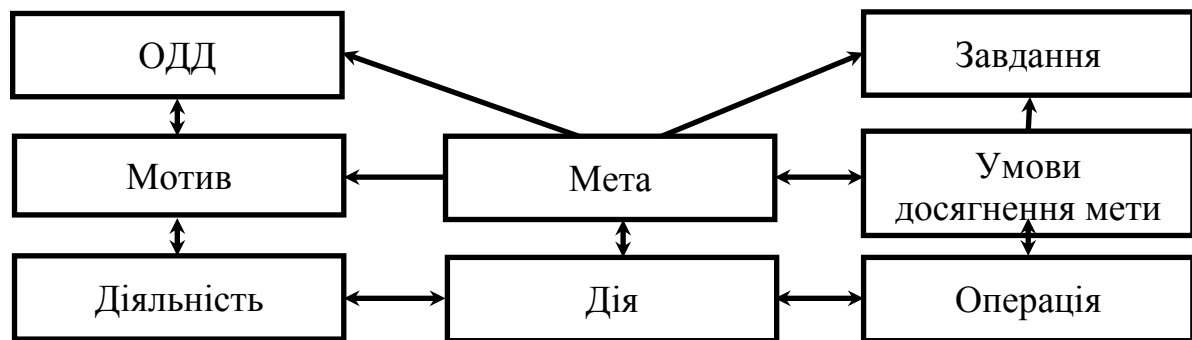

Рис.1. Макроструктура людської діяльності, де ООД – орієнтовна основа дій

Природно, що характеристика учіння або як діяльності, або як дії не є назавжди даною, незмінною. Відомо, що в реальному навчальному процесі дія може перетворитися на діяльність і навпаки. З точки зору успішності процесу учіння, перевага завжди за учінням-діяльністю, що має безпосередній зв'язок із потребами учня.

Процес становлення учіння як особливого виду діяльності має свої особливості і проходить через ряд стадій:

1. Орієнтація у процесі учіння, тобто одержання учнем вичерпного уявлення про початковий стан усіх елементів учіння: вихідна інформація з предмета, програма майбутньої діяльності, мотивація учіння, ознайомлення з умовами праці та засобами навчання (обладнанням, підручниками тощо). Учень здійснює вибір змісту і характеру своєї діяльності згідно з метою та програмою, що пропонує вчитель.

2. Виконавча частина учіння – діяльність учнів з отримання знань, умінь, навичок і пов'язаної з ними інформації, зіставлення всього цього з власним досвідом, знаннями, переконаннями тощо.

3. Корекція навчального процесу здійснюється через самостійну роботу, самотренування, консультації тощо, може здійснюватись і поза навчальним процесом.

4. Контрольна частина учіння включає в себе отримання вчителем інформації про якість учіння і зміни в духовному світі школяра (тобто дані про засвоєння провідних ідей, головних умінь і навичок, а також показники навченості та вихованості школяра).

Функція безпосереднього управління конкретними процесами людської діяльності (головна функція психіки) лежить в основі побудови структури процесу будь-якої діяльності, в тому числі і пізнавальної. У механізмі безпосереднього управління діяльністю з боку психіки М.С. Каган виділяє п'ять блоків [2]:

5. Будь-яка цілеспрямована активність суб'єкту повинна мати внутрішню мотивацію. Вироблення цієї мотивації – перше завдання керуючої підсистеми, тобто психіки.

6. Мотивація процесу діяльності повинна перетворитися на конкретну орієнтацію цього процесу, що виражається в цілепокладанні та розробці плану, програми, технології дії.

7. Стратегія і тактика діяльності можуть бути реалізовані лише за наявності певного операційного підґрунтя, за допомогою якого дія безпосередньо відбувається. Відповідно до цього психіка має забезпечити володіння суб'єктом цими виконавчими механізмами, вміння оперувати ними.

8. Реальна дія може залишитися невиконаною, якщо діяльність не буде мати в своєму розпорядженні необхідних ресурсів, що мають фізичну і психічну природу. Це призводить до необхідності шукати в психіці особливий енергетичний блок, який забезпечує живлення всієї системи.

9. Діяльність не може бути системою, здатною до саморегуляції, якщо суб'єкт не зможе отримати інформацію про ефективність дій і корегувати на цих засадах роботу всіх описаних вище блоків. Суб'єкту необхідний останній спеціальний блок – блок оцінки результативності дій, завдяки якому стає можливим зворотний зв'язок.

Виділені блоки є компонентами будь-якої діяльності. Однак, на думку дидактів, у даній моделі процес управління відривається від змісту діяльності, оскільки операційна діяльність індивіда неможлива без того змісту, яким він оперує, бо зміст діяльності справляє значний вплив на мотиваційну сферу і тим самим впливає на вольові зусилля суб'єкту. Тому замість операційного блоку до структури управління учінням вводять операційно-змістовий блок.

У трансформованому вигляді модель керування діяльністю, запропонована М.С. Каганом, щодо процесу учіння може бути представлена і розкрита таким чином [2]:

а) мотиваційний компонент включає в себе потреби, інтереси, мотиви, тобто все те, що забезпечує залучення школярів до процесу активного учіння і підтримує цю активність протягом усіх етапів навчального пізнання;

б) орієнтаційний компонент – прийняття учнем мети навчально-пізнавальної діяльності, її планування і прогнозування;

в) операційно-змістовий компонент складається з двох взаємопов'язаних частин: системи провідних знань (уявлення, факти, поняття, закони, теорії) та способів учіння (засоби отримання і переробки інформації та застосування знань на практиці);

г) ціннісно-вольовий компонент включає в себе увагу, волю, емоційну забарвленість дії;

д) змістом оцінного компоненту є систематичне отримання зворотної інформації про хід дії, що відбувається на засадах зіставлення результатів діяльності із завданням, що виконується. Наявність цього компоненту в складі процесу учіння і взаємозв'язок усіх компонентів між собою забезпечують самостійне управління процесом учіння.

Учіння – «чистий» акт пізнання, що реалізується учнем шляхом засвоєння наявного досвіду. Навчальна діяльність спрямована на забезпечення умов успішного учіння.

Психологічне і педагогічне тлумачення термінів «учіння» і «навчальна діяльність» не співпадають. Учіння є більш широким поняттям (так само як «засвоєння» і «навчання»), ніж навчальна діяльність. На це вказують відомі психологи та дидакти, зазначаючи тим самим, що процеси учіння, засвоєння певних знань можуть відбуватися і під час позанавчальної діяльності (наприклад, ігрової, трудової тощо).

Учіння можна розглядати у зв'язку з навчальною діяльністю й у більш вузькому значенні – як те, що у складі навчальної діяльності становить частку учня, тобто які навчальні дії учня, спрямовані на розвиток здібностей, на одержання необхідних знань, умінь і навичок.

І. Лінгарт у структурі учіння виділяє чотири внутрішньо пов'язані складові [5]: мотиваційну (стан невпевненості, біологічні та соціальні потреби), пізнавальну (перцепція, мислення), виконавчу (програма діяльності, реакції й операції) та контрольну. Автор вважає, що перші три складові утворюють первинну діяльність (взаємодію між суб'єктом і навколишнім світом), контрольна складова аналізує діяльність, що відбувається, мобілізує увагу, чутливість до власних дій, до удачі або невдачі у процесі праці, оцінювання себе самого тощо. Учений розрізняє такі види учіння: а) учіння на засадах закону контигуїти, б) учіння інструментальним обумовленням, в) когнітивне учіння, г) вербальне учіння, д) учіння при вирішенні проблеми, е) соціальне учіння, ж) учіння завдяки емоціям і мотивам.

Важливими складовими учіння як діяльності визнаються її зміст (предметність) і форма (матеріальна, мовленнєва, розумова). Зміст діяльності учіння утворює її предметність. Предметом же діяльності учня в процесі навчання є дії, що виконуються ним з метою досягнення передбачуваного результату діяльності, яка спонукається тим або іншим мотивом. Позиція учня у процесі навчання може виступати як об'єкт і суб'єкт навчання. В учінні синтезуються індивідуальні та колективні дії в міру того, як представлена діяльність учня і класного колективу.

Висновки... Таким чином, відмітимо, що знання не існують самі по собі, вони створюються і застосовуються в процесі навчання. Учень стає справжнім суб'єктом навчання, якщо активно бере участь у навчально-пізнавальній діяльності. Навчання на основі виконання і засвоєння різних видів діяльності

перетворюється в активний навчально-пізнавальний процес, який переміщує акцент з інформування учня на самооволодіння знаннями і навичками в процесі учіння.

Література

1. Епишева О.Б. Учить школьников учиться математике: Формирование приёмов учебной деятельности : кн. для учителя / О.Б. Епишева, В.И. Крупич. – М. : Просвещение, 1990. – 128 с.
2. Каган М.С. Человеческая деятельность (Опыт системного анализа) / М.С. Каган. – К. : Изд-во политической л-ры, 1974. – 331 с.
3. Крупич В.И. Содержание и структура учебной деятельности в обучении математики / В.И. Крупич // Психолого-педагогические основы обучения математике в средней школе. Ч. 1. – М. : Просвещение, 1992. – С. 24-48.
4. Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность / А.Н. Леонтьев. – М. : Смысл, Академия, 2004. – 352 с.
5. Лингарт И. Процесс и структура человеческого мышления / И. Лингарт; пер. с чеш. Р.Е. Мельцера. – М. : Прогресс, 1970. – 685 с.: ил.
6. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии / С.Л. Рубинштейн. – СПб: Издательство «Питер», 2000. – 712 с.: ил. – (Серия «Мастера психологии»).

Анотація

У статті розглянуто напрями розвитку діяльнісного підходу, проаналізовано макроструктуру діяльності. Зокрема, висвітлюється питання процесу учіння як особливого виду діяльності; конкретизуються поняття «учіння» і «навчальна діяльність».

Аннотация

В статье рассмотрено направления развития деятельностного подхода, проанализирована макроструктура деятельности. В частности, освещена проблема процесса обучения как особенного вида деятельности; конкретизируются понятия «учение» и «учебная деятельность».

Summary

In the article the directions of the activity approach development are observed, the activity macro structure is analyzed. In particular, highlighted the issue of the learning process as a special kind of activity; specifies the notion of «learning» and «learning activity».

Ключові слова: діяльнісний підхід, навчальний процес, макроструктура діяльності, навчальна діяльність, потреба, мотив, учіння.

Ключевые слова: деятельностный подход, учебный процесс, макроструктура деятельности, учебная деятельность, потребность, мотив, учение.

Key words: activity approach, studying process, macrostructure activity, learning activity, need, motif, learning.

Подано до редакції 12.10.13.

УДК : 373.314.6:811.111

© 2013

Пирожкова О.О.

ПЕДАГОГІЧНЕ ПРОЕКТУВАННЯ ЯК МЕТОД НАВЧАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

Постановка проблеми у загальному вигляді. Однією із сучасних педагогічних технологій, що стимулює інтереси молодших школярів і розвиває їхнє бажання до навчання, пов'язана з виконанням різного виду проектів і носить назву проектної технології. Основним методом цієї технології виступає метод проектів, або педагогічне проектування.

Проектування – це один із засобів розвитку активної життєвої позиції. Основний ефект, який дає проектна діяльність учням, – становлення і розвиток здібностей самостійно ухвалювати рішення, виробляти своє відношення до самих різних ситуацій, з якими доводиться стикатися в сучасному житті. Проектом може бути робота самого різного жанру: від звичайного реферату й нестандартного виконання будь-якого завдання до дійсно серйозного дослідження з подальшим захистом за принципом курсової або дипломної роботи.

Психолого-педагогічне проектування, метою якого стає перетворення людини і міжособистісних відношень у межах освітніх процесів [2, с. 39], впевнено займає гідне місце у переліку сучасних підходів до навчання дитини.

Проектна діяльність учнів відкриває великі можливості. Вона спрямована на духовне і професійне становлення особи дитини через організацію активних способів дій. Учень у процесі роботи над проектом, освоює такі операції як планування, аналіз, синтез [1, с. 36]. У початковій школі підготовка і захист проектів носить менш самостійний характер через вікові і психологічні особливості молодших школярів, але вона цілком прийнятна для застосування в молодших класах, особливо якщо в даній роботі зацікавлений вчитель, і є допомога з боку батьків або старшокласників.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми...

Проблему впровадження проектної технології у школі вивчали О. Брикова, Р. Борисова, Т. Новикова, Є. Полат, І. Чечель та ін. Використання методу проектів на уроках іноземної мови досліджували Л. Борисова,